Герберт УЕЛЛС

У БЕЗОДНІ

Лейтенант стояв перед сталевою кулею, пожовуючи соснову трісочку.

— Що ви на це скажете, Стівенс? — запитав він.

— Це ідея, — відповів Стівенс, хоч і не зовсім упевнено.

— А я гадаю, кулю там розплющить. На млинець, — промовив лейтенант.

— Він, здається, все добре розрахував, — проказав Стівенс так само байдуже.

— Але ж подумайте про тиск! — провадив лейтенант. — На морській поверхні він не дуже великий: чотирнадцять футів на квадратний дюйм. Та на глибині тридцять футів тиск уже вдвічі більший, на глибині шістдесят — утричі, на глибині дев’яносто — вчетверо, на глибині дев’ятсот — у сорок разів, на глибині п’ять тисяч триста, тобто одна миля, це буде двісті сорок разів по чотирнадцять футів... Виходить... Зараз полічу... П’ятнадцять центнерів, або півтори тонни. Півтори тонни на квадратний дюйм! А тут, де він хоче спускатися, глибина океану — п’ять миль. Сім із половиною тонн на квадратний дюйм!

— Звучить страшно, — мовив Стівенс. — Але сталь тут навдивовижу товста.

Лейтенант не відповів і знов узявся жувати свою трісочку. Вони розмовляли про величезну сталеву кулю, що мала діаметр близько

дев’яти футів і була схожа на ядро якоїсь титанічної гармати. Вона була дбайливо встановлена у величезному гнізді, влаштованому в корпусі судна, а гігантські поперечки, по яких ЇЇ мали спускати за борт, викликали цікавість у всіх справдешніх моряків, що бачили цю кулю між лондонським портом і тропіком Козерога. В її сталеву стінку були вставлені два — один під одним — круглі ілюмінатори з страшенно грубим склом, і один із них, вправлений у міцну сталеву раму, був задраєний не до кінця. Того ранку обидва ці моряки вперше зазирнули до кулі. Всередині вся вона була обшита наповненими повітрям подушками, серед яких виднілися кнопки для керування нескладним механізмом. М’яка оббивка покривала все, навіть апарат Майєра, що мав поглинати вуглекислоту й постачати кисень людині, коли вона влізе крізь ілюмінатор у кулю й ілюмінатор задрають. Внутрішня поверхня тут була обшита так ретельно, що кулею можна було б вистрелити з гармати без найменшого ризику для людини в ній. Такі застережні заходи були необхідні, оскільки незабаром до кулі справді мала сісти людина, і тоді ілюмінатори надійно загвинтять, кулю спустять за борт, і вона почне занурюватись усе глибше й глибше — на глибину п’ять миль, як і сказав лейтенант. Ця думка не давала йому спокою, за столом він тільки про це й розмовляв і навіть устиг усім надокучити. Користуючись тим, що Стівенс був на судні людиною новою, лейтенант знов і знов повертався до цієї теми.

— Мені здається, — казав він, — що скло під таким тиском просто увігнеться всередину, випнеться й трісне. Дабре домігся того, що гірські породи під високим тиском починали розтікатися, як вода. Ви ще згадаєте мої слова…

— А якщо скло трісне, — озвався Стівенс, — що тоді?

— Вода ввірветься в кулю, як потік розплавленого заліза. Ви ніколи не опинялись під водяним струменем, що б’є під високим тиском? Це однаково що випущена з гвинтівки куля. Вода його розплющить, вона рине йому в горло, в легені, вдарить у вуха…

— Багата ж у вас уява! — урвав його Стівенс, виразно побачивши перед собою цю картину.

— Я просто змальовую те, що неминуче має статися, — відказав лйтенант.

— А куля?

— Випустить кілька бульбашок і спокійнісінько ляже собі навік-віків на мулисте дно. А в ній буде бідолаха Елстед, розвезений по своїх полопаних подушках, як масло по хлібові. — І він повторив останню свою фразу, ніби вона дуже йому сподобалась: — Як масло по хлібові.

— Милуєтесь іграшкою? — пролунав чийсь голос.

Позад них стояв Елстед, убраний, мов на весілля, — в білому костюмі, з сигаретою в зубах. Очі його всміхалися з-під капелюха з широкими крисами. — Що це ви там казали про хліб із маслом, Вейбрідж? Бурчите, як завжди, що в морських офіцерів занизька платня?.. Не мине й дня, і я вирушу в дорогуі Сьогодні треба поставити талі. Це чисте небо й легенькі брижі — саме те, що треба, щоб скинути за борт десяток тонн свинцю й заліза, чи не так?

— Для вас це великого значення не має, — відповів Вейбрідж.

— Ну звісно! На глибині сімдесят-вісімдесят футів — а я там буду секунд за десять — повний штиль, хай навіть угорі вітер надриває собі горло від виття, а хвилі здіймаються аж до хмар. Ні. Там, унизу...

Він пішов до борту, і обидва його співрозмовники рушили за ним. Усі троє сперлись на поручні й пильно задивилися в жовто-зелену воду.

— ...спокій, — завершив свою думку Елстед.

— А ви цілком певні, що годинниковий механізм працюватиме справно? — спитав перегодя Вейбрідж.

— Я перевіряв його тридцять разів, — відповів Елстед. — Мусить працювати справно.

— А якщо все ж таки відмовить?

— Як це відмовить?!

— А я б не спустився в цій клятій махині, — промовив Вейбрідж. — Нехай навіть мені давали б двадцять тисяч фунтів.

— Жартун ви! — сказав Елстед і незворушно сплюнув за борт.

— Мені й досі не зрозуміло, як ви цією штукою керуватимете, — промовив Стівенс.

— Спершу я влізу в неї, й ілюмінатор задрають, — відповів Елстед. — Потім я тричі ввімкну й вимкну світло — це означатиме, що все гаразд, — і мене піднімуть ось цим краном над кормою. Під кулею, як бачите, причеплені великі свинцеві грузила, а на верхньому — вал, на ньому шістсот футів міцної линви. Це все, чим грузила з’єднуються з кулею, якщо не брати до уваги талів, — їх переріжуть, коли кулю спустять. Ми вирішили взяти не дротяну кодолу, а звичайну линву — її легше перетяти, й вона краще спливає, а це має неабияке значення, самі побачите. В кожному з цих свинцевих грузил є отвір, і крізь нього пропущено залізну штангу, що виступає з обох боків на шість футів. Якщо по цій штанзі вдарити знизу, вона штовхне важіль, і він запустить годинниковий механізм поруч із валом, на який намотано линву. Ну ось. Вся ця машинерія повільно спущена на воду, і талі перерізано. Куля тримається на поверхні, бо вона наповнена повітрям, а отже, легша за воду. Але свинцеві грузила падають прямо вниз, і линва розмотується.

Коли вона розмотається вся, куля теж почне занурюватись — її потягне линва.

— Але навіщо линва? — запитав Стівенс. — Чому не прикріпити грузила просто до кулі?

— Щоб вона не розбилася там, унизу. Адже куля опускатиметься чимдалі швидше й кінець кінцем розвине страшенну швидкість. Без линви вона розлетиться на гамуз, коли вдариться в дно. Але грузила впадуть на дно перші, і ту ж мить відразу дасться взнаки плавучість кулі. Вона занурюватиметься все повільніше, потім зупиниться, а тоді знов почне спливати. Ось тоді й запрацює годинниковий механізм. Тільки-но грузила вдаряться в морське дно, штанга дістане знизу поштовх, запустить годинниковий механізм, і линва почне знов намотуватись на вал. Мене притягне до морського дна. Там я пробуду з півгодини. Ввімкну електричне світло й вестиму спостереження. Згодом годинниковий механізм вивільнить ніж із пружиною, ніж переріже линву, і я стрімко, як газова бульбашка в содовій воді, випірну на поверхню. Сама линва допоможе мені спливти.

— А що як ви вдаритесь об якесь судно? — запитав Вейбрідж.

— Не турбуйтеся. Я випірнатиму з такою швидкістю, що пронесуся крізь нього, як гарматне ядро! — відповів Елстед.

— А якщо у ваш годинниковий механізм забереться, скажімо, якась спритна ракоподібна тварина?

— Це буде для мене настійне запрошення побути там якомога довше, — сказав Елстед, повернувшись спиною до води й дивлячись на кулю.

Елстеда опустили за борт об одинадцятій годині. День був ясний, тихий, обрій ховався в серпанку. Електричне світло у верхньому

ілюмінаторі весело мигнуло тричі. Тоді кулю почали поволі спускати на воду, й один із матросів, повиснувши на кормових ланцюгах, приготувався перетяти линву, якою свинцеві грузила були з’єднані з кулею. А куля, що на палубі здавалася такою великою, тепер, за кормою, мала зовсім крихітний вигляд. Вона трохи погойдувалась, і два її темні ілюмінатори, ніби вибалушені очі, вражено глипали на людей, що з’юрмилися біля поруччя.

— Цікаво, чи подобається Елстедові хитавиця? — промовив хтось.

— Ви готові? — співучим голосом запитав капітан.

— Готові, сер!

— Тоді пускайте!

Линву ту ж мить перерізали, і велика хвиля перекотилася через кулю, що відразу стала безпорадною, аж смішною. Хтось помахав хустинкою, хтось невпевнено вигукнув: "Браво!" — а мічман неквапно лічив: "Вісім, дев’ять, десять!" Куля гойднулась іще раз, потім смикнулася, зняла фонтан бризок і вирівнялась.

Якусь мить вона здавалася нерухомою, потім раптом зменшилася, над нею зімкнулася вода, і крізь неї збільшену заломленням світла кулю стало видно невиразно. І не встигли на палубі порахувати до трьох, як вона зникла під водою. Десь далеко внизу, у глибині, блимнув білий вогник, перетворився на іскру й погас. І зосталася тільки чорна глибінь, звідки випливала акула.

Зненацька гвинт крейсера запрацював, вода захвилювалась, акули зникли в брижах, і потік піни ринув по кришталевій гладіні, що поглинула Елстеда.

— Що сталося? — запитав один матрос другого.

— Відходимо на кілька миль убік — щоб він не вдарився об нас, як випірне, — відповів другий матрос.

Корабель трохи проплив і знов зупинився. Майже всі вільні від служби спостерігали спокійні хвилі, в які щойно пірнула куля. Наступні півгодини тільки й розмов було, що про Елстеда. Грудневе сонце підбилося вже височенько, й стояла немилосердна спека.

— Там, унизу, йому буде холодно, — озвався Вейбрідж. — Кажуть, на певній глибині температура морської води завжди наближається до точки замерзання.

— Де він випірне? — спитав Стівенс— Я загубив орієнтацію.

— Он у тому місці, — відповів капітан, який завжди пишався тим, що все знає. Він упевнено показував пальцем на південний схід. — Між іншим, йому вже, здається, пора повертатися, — додав він. — Тридцять п’ять хвилин під водою!

— Скільки часу треба, щоб досягти морського дна? — запитав Стівенс.

— Коли глибина п’ять миль, а прискорення в нас два фути за секунду, то на це піде десь три чверті хвилини.

— Тоді він затримується, — кинув Вейбрідж,

— Схоже на те, — відповів капітан. — Гадаю, ще кілька хвилин намотуватиметься линва.

— Я й забув, — сказав Вейбрідж вочевидь із полегкістю.

Почалося нестерпне чекання. Повільно проповзла хвилина, але ніщо не сколихувало лискучої поверхні. Матроси навперебій пояснювали один одному, що линва намотуватиметься досить довго. На снастях гронами висіли застиглі в очікуванні люди.

— Спливай, Елстед! — розважливо крикнув старий матрос із волохатими грудьми, і решта підхопила його крик, немов перед початком вистави в театрі.

Капітан гнівно зиркнув на них.

— Правда, якщо прискорення менше, ніж два фути, — сказав він, — куля може й затриматись, У нас немає цілковитої певності, що з циферією все гаразд. Я не так уже по-рабському вірю в розрахунки.

Стівенс кивнув головою. Кілька хвилин на містку всі мовчали. Нарешті Стівенс клацнув кришкою годинника.

Через двадцять одну хвилину, коли сонце досягло зеніту, вони все ще чекали, що куля спливе, й ніхто не важився навіть прошепотіти, що надії вже нема. Перший цю думку висловив Вейбрідж. Він заговорив, коли пробили вісім склянок.

— Я з самого початку мав сумнів щодо того скла, — несподівано промовив він до Стівенса.

— Боже! — вигукнув той. — Невже ви гадаєте?..

— Гм!.. — багатозначно мовив Вейбрідж.

— Я й сам не дуже вірю в розрахунки, — з сумнівом озвався капітан. — Через це не зовсім іще втратив надію.

Була вже північ, а судно все кружляло навколо того місця, де опустилася куля, і білий промінь прожектора шастав по хвилях, то завмираючи на одному місці, то нетерпляче сягаючи вперед над водяною пустелею, що тьмяво мерехтіла під зорями.

— Якщо ілюмінатор не лопнувся й не роздушив його, — сказав Вейбрідж, — то це ще гірше. Тоді, виходить, поламався годинниковий механізм, і тепер Елстед живий десь там, на глибині, за п’ять миль від нас, у темряві й холоді, замкнутий у тому своєму пузирі, там, куди ще не проникало світло й не заглядала людина відтоді, як створені води... У нього нічого їсти, він мучиться від голоду й спраги і з жахом думає про те, чи помре від голоду, чи задихнеться. Що ж із ним буде? Апарат Майєра, мабуть, скоро перестане працювати. На скільки часу він розрахований?..

— Господи боже! — вигукнув Вейбрідж перегодя. — Які ж ми нікчемні істоти! Які зухвалі дияволята! Там, унизу, цілі милі води, нічого, крім води, довкола нас безмежний простір, а над нами небо... Безодні!

Він простяг уперед руки, і ту ж мить білий промінчик нечутно ковзнув по небу, поплив повільніше, зупинився, став нерухомою цяткою, немовби на небозводі з’явилася нова зірка. Потім він опустивсь униз і загубився серед колихких відображень зірок, у білому серпанку морського світіння.

Побачивши це, Вейбрідж так і завмер із простягненою рукою й роззявленим ротом. Потім стулив рота, знов його роззявив і нетерпляче замахав руками. А тоді обернувся, крикнув першому вахтовому: "Елстед показався!" — і кинувся до прожектора.

— Я бачив кулю! — вигукнув він. — Там, з правого борту! Світло в ній ввімкнене, вона щойно вискочила з води. Посвітіть туди! Ми її побачимо, коли вона гойдатиметься на хвилях!

Але дослідника їм пощастило знайти аж на світанку. Судно мало не наштовхнулося на нього. Кран повернули, і матроси в шлюпці прикріпили ланцюги до кулі. Коли її підняли на палубу, ілюмінатор відкрутили, і кілька чоловік зазирнули всередину, де було темно. (Електрична лампа, призначена для освітлення води довкола, була повністю ізольована від головної камери.)

Всередині кулі було дуже гаряче, і гума на краях ілюмінатора розм’якла. Нетерплячі запитання лишалися без відповіді, в камері було тихо. Елстед лежав нерухомо, скоцюрбившись на дні. Судовий лікар поліз у кулю, підняв Елстеда й подав його матросам. У першу хвилину важко було сказати — живий він чи помер. Обличчя його в жовтуватому світлі корабельних ламп блищало від поту. Елстеда віднесли до каюти.

Невдовзі з’ясувалося, що він живий, але перебуває в стані цілковитого нервового виснаження, до того ж усе його тіло в синцях від тяжких ударів. Кілька днів він мусив пролежати нерухомо. Минув тиждень, перше ніж Елстед зміг розповісти про свої пригоди.

Як тільки до нього повернулася здатність розмовляти, він заявив, що має намір спуститися на дно знову.

— Треба змінити конструкцію кулі, — сказав Елстед, — щоб у разі потреби можна було відчепити линву, ось і все.

Пригоди він зазнав просто неймовірної.

— Ви гадали, я там нічого не знайду, крім мулу, — сказав він. — Ви сміялися з моїх досліджень, а я відкрив новий світ!

Елстед говорив плутано, раз у раз забігаючи вперед, отож переказати цю історію його власними словами неможливо. І все ж таки спробуємо розповісти про все, що він пережив.

Спочатку, казав він, справи йшли дуже кепсько. Поки розмотувалася линва, кулю весь час кидало з боку в бік. Елстед відчував себе якимсь жабеням, посадженим у футбольний м’яч. Він не бачив нічого, крім крана й неба над головою та часом — людей, що стояли край борту. Годі було вгадати, в який бік гойднеться куля в наступну мить. Елстедові ноги раптом опинялися вгорі, він пробував ступити крок, але відразу падав униз головою, а тоді качався, б’ючись об стінки. Апарат якоїсь іншої форми був би, звичайно, зручніший, ніж куля, але не витримав би величезного тиску в морських глибинах.

Зненацька хитавиця припинилася, куля вирівнялась, і Елстед, підвівшися, побачив за ілюмінатором зеленувато-голубу воду, тьмяне світло, що сочилося згори, і зграйку крихітних істот, що поспішали, як йому здалося, до світла. Поки він дивився, ставало все темніше й темніше, і вгорі вода зробилася темною, як небо опівночі, тільки зеленішою, а внизу — зовсім чорною. А невеличкі прозорі істоти почали ледь помітно світитись і шмигали повз ілюмінатор зеленуватими змійками.

А оте відчуття, ніби провалюєшся! Елстед пригадав тоді ту хвилину, коли вперше в житті спускався у ліфті, тільки тепер відчуття тривало довше. Спробуйте уявити собі, що це таке! Аж тоді й тільки тоді він гірко пошкодував, що зважився сісти в цю кулю. Небезпеку, яка йому загрожувала, він побачив у зовсім новому світлі. Згадав про величезних каракатиць, що живуть, як відомо, в середніх водяних шарах, про цих тварюк, що їх іноді знаходять напівперетравленими в шлунках китів, а часом вони плавають на воді, дохлі й обгризені рибами. Що коли таке чудовисько схопиться за линву й не відпустить? А чи годинниковий механізм справді перевірено добре?

Та хотів він тепер опускатися вниз чи підійматися вгору — це не мало вже аніякісінького значення.

Через п’ятдесят секунд за ілюмінаторами стало поночі, тільки промінь лампи раз у раз вихоплював з пітьми якусь рибину чи предмет,

що тонув. Але все це швидко пролітало повз ілюмінатори, і Елстед не встигав розгледіти, що саме то було. Один раз йому здалося, ніби він побачив акулу. А потім куля почала нагріватися внаслідок тертя об воду. Цю небезпеку вони, здається, свого часу випустили з уваги.

Спершу Елстед завважив, що геть упрів, тоді почув під ногами шипіння, яке ставало чимдалі гучнішим, і побачив за шибкою силу-силенну дрібних, дуже дрібних бульбашок, що віялом злітали вгору. Пара! Він помацав скло — воно було гаряче. Тоді ввімкнув тьмяну лампочку, яка освітлювала кулю всередині, поглянув на обшитий повстиною годинник поруч із кнопками й побачив, що спускається вже дві хвилини. Йому спало на думку, що скло може тріснути від різниці температур (він знав: на глибині температура води наближається до нуля).

Згодом підлогу наче притисло до його ніг, рій бульбашок за ілюмінатором почав рідшати, а шипіння трохи стишилося. Кулю легенько хитнуло. Шибка не тріснула, не прогнулась, і Елстед зрозумів, що небезпеки, пов’язані принаймні з зануренням, позаду.

Ще хвилина чи десь так, і він буде на дні цієї безодні. Елстед згадав про Стівенсона, і про Вейбріджа, і про всіх, хто зостався на судні, відділений від нього п’ятимильною товщею води. До них було далі, ніж найвищим хмарам до землі. Він уявив собі, як вони повільно крейсують там, нагорі, задивляються вниз і думають, що з ним.

Елстед поглянув на ілюмінатор. Бульбашок уже не було, шипіння стихло. За шибкою стояла густа темінь, мов чорний оксамит, і тільки там, де воду протинав промінь від лампи, було видно, що вона жовто-зеленого кольору. Потім повз ілюмінатор вервечкою пропливли три якихось істоти — він розгледів тільки їхні вогненні обриси. Чи були вони маленькі, чи тільки такими здавалися на відстані, Елстед не міг сказати.

Ті істоти були окреслені блакитним світлом, майже таким самим яскравим, як вогні рибальського човна, і складалося враження, ніби те світло курилось, а вздовж усього тіла істот тяглися світлові цятки, немовби ілюмінатори на судні, їхня фосфоресценція, здавалося, тьмяніла в міру того, як вони наближалися до освітленого ілюмінатора в кулі, і незабаром Елстед розгледів, що це рибки якоїсь дивної породи — з величезною головою, лупатими очима, а тіло в них до хвоста помалу звужувалось. Очі їхні були звернені до нього, і Елстед подумав, що вони супроводжували його весь час, поки він спускався. Їх, певно, приваблювало світло.

Тим часом істот ставало чимдалі більше. Спустившись іще глибше, Елстед помітив, що вода світлішає, а в промені світла кружляють дрібні цяточки — як мошка на сонці. То були, мабуть, часточки мулу чи твані, що піднялися з дна, коли , впали свинцеві грузила.

Досягнувши дна, Елстед опинився в густому білому тумані, і промінь лампи проникав у нього всього-на-всього на ярдів п’ять-шість. Минуло кілька хвилин, поки ця каламуть трохи осіла. Тоді при світлі від лампи у хиткому мерехтінні далекого табунця риб він побачив під густим покровом чорної води хвилясті лінії сірувато-білого мулистого дна і сплутані кущі морських лілій, які жадібно ворушили своїми щупальцями.

Далі виднілися вишукані, прозорі обриси гігантських губок. На дні валялося багато колючих, приплюснутих пучків, яскраво-лілових і чорних — мабуть, якийсь різновид морського їжака, — а через смугу світла поволі, залишаючи по собі глибокі борозни, проповзали маленькі створіння, одні вирячкуваті, інші сліпі — ці чимось нагадували омарів і стоніг.

Раптом рій дрібних рибок звернув зі свого шляху й налетів на кулю, немов зграя горобців. Вони промайнули, наче мерехтливі сніжинки, і тоді Елстед угледів, що до кулі наближається якась уже більша істота.

Спочатку він тільки невиразно розрізняв постать, яка повільно рухалася і здалеку нагадувала людину. Потім те створіння ввійшло в смужку світла й зупинилося, примруживши очі. Глибоко вражений, Елстед не зводив з нього погляду.

Це була якась незвичайна хребетна тварина, її темно-лілова голова трохи нагадувала голову хамелеона, але в неї був такий високий лоб і такий величезний череп, яких у плазунів не буває. До того ж голова в неї сиділа вертикально, і це робило її навдивовижу схожою на людину.

Двоє великих банькатих очей видавалися з орбіт, як у хамелеона, а під вузькими ніздрями був широченний, з цупкими губами, жаб’ячий рот. Там, де мали бути вуха, виднілися широкі зяброві отвори, і з них тяглися крислаті кущики коралово-червоних ниток, схожі на деревоподібні зябри молодих скатів чи акул.

І все ж таки найбільше вражало не це, мало не людське, обличчя. Невідома істота ступала на двох ногах, її майже кулясте тіло спиралося на триніжок, що складався з двох жаб’ячих лап та довгого товстого хвоста, а передні кінцівки — така сама карикатура на людські руки, як і жаб’ячі лапи, — тримали довгий кістяний держак із мідним наконечником. Істота була двобарвна: голова, руки та ноги лілові, а шкіра, що висіла вільно, як одежа, — перлово-сіра.

Засліплена світлом, істота стояла й не рухалася.

Нарешті цей невідомий мешканець підводної безодні закліпав, розплющив очі й, прикривши їх вільною рукою, роззявив рота і видав гучний, майже розбірливий крик, що проник навіть крізь сталеві стінки й м’яку обшивку кулі. Як можна кричати, не маючи легенів, Елстед не намагався пояснити. Потім та істота рушила геть від смужки світла в таємничий морок, і Елстед скоріше відчув, ніж побачив, що вона простує до нього. Вирішивши, що її приваблює світло, Елстед вимкнув струм. Ще хвиля — і щось м’яко торкнулося сталі, й куля похитнулась.

Потім крик повторився, і йому, здавалося, відповіла далека луна. Ще один поштовх, і куля загойдалася, б’ючись об вал, на який була намотана линва. Стоячи в темряві, Елстед вдивлявся у вічну ніч безодні і згодом побачив удалині ще людиноподібні постаті, які, тьмяно фосфоресціюючи, поспішали до нього.

Елстед, ледве усвідомлюючи, що робить, заходився мацати по стінці своєї хисткої в’язниці, шукаючи вимикача зовнішньої лампи, і ненароком увімкнув внутрішню лампочку. Куля здригнулась, і Елстед упав. Почулися крики, що ніби виражали подив. Елстед звівся на ноги й побачив у нижньому ілюмінаторі дві пари очей, у яких відбивалося світло.

В наступну мить невидимі руки заходилися люто бити по сталевій оболонці кулі, й Елстед почув жахливий у його становищі звук: міцні удари по металевому корпусі годинникового механізму! Тепер він не на жарт перелякався: адже якщо ці страховидла пошкодять механізм, йому звідси вже не вибратися! Не встиг Елстед подумати про це, як кулю знову смикнуло, й підлогу з силою притисло до його ніг. Він вимкнув лампочку всередині й увімкнув яскраве світло зовнішньої лампи. Морське дно й людиноподібні істоти зникли, за ілюмінатором мигнули. кілька рибин, що гналися одна за одною.

Елстед відразу подумав, що ці дивні мешканці морських глибин перервали линву й тепер він утече від них. Він підіймався все швидше й швидше, але потім куля враз зупинилась, і Елстед вдарився головою в м’яку стелю своєї в’язниці. Він був такий вражений що добрих півхвилини не міг нічого втямити.

Потім відчув, як куля поволі обертається, похитується, і йому здалось, ніби її тягнуть кудись убік. Скорчившись біля ілюмінаторів, Елстед зумів повернути кулю ілюмінаторами вниз, але побачив тільки тьмяне світло від лампи, спрямоване в порожнечу, й морок. Йому спало на думку, що він побачить більше, коли вимкне лампу й дасть очам призвичаїтися до темряви.

Так воно й сталося. Через кілька хвилин оксамитовий морок перетворився на прозору млу, і тоді він розгледів постаті, що рухалися внизу, — далекі, туманні, мов зодіакальне світло літнього вечора в Англії. Елстед здогадався, що невідомі створіння відрізали линву й тепер пересуваються по морському дну, тягнучи його за собою.

Згодом попереду, над хвилястою підводною рівниною, він побачив бліду заграву, що простилалася ліворуч і праворуч, скільки йому давав змогу бачити невеликий ілюмінатор. У той бік і тягли кулю, як робітники тягнуть з поля до міста аеростат. Куля пливла дуже повільно, і так само повільно тьмяве сяєво набувало чіткіших обрисів.

Було близько п’ятої години, коли Елстед опинився над світловою зоною і зміг розрізнити щось на зразок облич та споруд, що стояли довкола великої будівлі без даху, яка нагадувала руїни давнього абатства. Внизу ніби лежала розгорнена карта. Всі будинки являли собою стіни без дахів, і оскільки складені вони були, як Елстед роздивився потім, із фосфоресцентних кісток, то здавалося, ніби ці стіни зведені з затонулого місячного сяйва.

У проміжках між цими незвичайними спорудами простягали свої хисткі щупальці й погойдувалися деревоподібні морські лілії, а високі струнке губки виростали, немов скляні мінарети, із світляної мли цього міста. На відкритих площах Елстед помітив невиразний рух, ніби там юрмилися люди, але він був надто високо, щоб розгледіти в тих юрмах окремі людські постаті.

Потім його почали поволі підтягати вниз, і згодом він дістав змогу роздивитися місто краще. Він побачив, що ряди примарних споруд обрамлені якимись круглими предметами, а потім розгледів на великих відкритих площах кілька підвищень, схожих на засмоктані мулом корпуси суден.

Повільно й неухильно тягли його вниз, і предмети під ним ставали яснішими, виразнішими. Елстед збагнув, що його підтягують до великої будівлі посеред міста; час від часу він пильно вдивлявся в гурт людиноподібних створінь, які смикали за линву. Він із подивом помітив, що снасті одного із суден — це вони становили таку прикметну рису цього міста — всіяні істотами, які позадирали до нього голови й розмахували своїми руками-лапами. Потім за ілюмінаторами нечутно виросли стіни великої будівлі й сховали за собою місто.

Але побачили ви б ті стіни! Вони були з просочених водою балок, сплутаного кабеля, шматків заліза та міді, з людських кісток і черепів! А черепи були розташовані по всій будівлі — зигзагами, спіралями, вигадливими візерунками. Сила-силенна дрібних сріблястих рибок, граючись, ховалися в них і випливали з очних ямок.

Зненацька Елстед почув слабкі крики і звуки, що нагадували гучний поклик мисливського рога. Потім усе це змінилося якимсь дивовижним співом. Куля пропливала повз величезні стрілчасті вікна, в яких Елстед невиразно розгледів гурти цих небачених, схожих на привиди істот, що видивлялися на нього. Нарешті куля опустилася на щось схоже на вівтар посеред будівлі.

Тепер Елстед знову міг добре роздивитися цих дивних мешканців безодні. На свій подив він завважив, що вони падають перед його кулею ницьма — всі, крім одного, вдягненого у своєрідне облачення з лапатої луски і з блискучою діадемою на голові. Цей стояв нерухомо й то розтуляв, то стуляв свій жаб’ячий рот, ніби керував хором.

Елстедові спало на думку ввімкнути свою лампочку знов, і тепер усім мешканцям безодні стало його видно, а самі вони щезли в пітьмі. І вмить спів урвався, почулися безладні крики, й Елстед, прагнучи знов побачити ті чудернацькі створіння, вимкнув світло і зник із їхніх очей. Та спершу він був надто засліплений, щоб роздивитися, що вони роблять, а коли нарешті побачив їх, вони знов стояли навколішки. І так вони схилялися перед ним цілих три години.

Елстед з усіма подробицями розповідав про те незвичайне місто та його мешканців, про місто вічної ночі, де ніколи не бачили сонця, місяця й зірок, зеленої рослинності й живих істот, що дихають повітрям, де не знають ні вогню, ні світла, крім фосфоричного світіння кісток та самих мешканців.

Та хоч яка дивовижна його розповідь, але ще дивовижніше те, що такі великі вчені, як Адамс і Дженкінс, не знайшли в ній нічого неймовірного. Вони цілком допускають гіпотезу, що на великих морських глибинах живуть розумні хребетні .з зябрами, і ми про них нічого не знаємо, одне слово, істоти, що призвичаїлися до низької температури та величезного тиску; тіло в них має таку велику густину, що вони не можуть спливти на поверхню ні живі, ні мертві, — такі самі нащадки великої Тіріоморфи доби Нового Червоного Піщаника, як і ми.

А нас вони, мабуть, знають як незвичайних істот-метеорів, що час від часу падають мертві з таємничого мороку їхніх водяних небес. І не тільки ми, але й наші судна, наші метали, наші речі сиплються на них із мороку. Іноді предмети, що тонуть, калічать їх і вбивають, немовби за вироком якихось невидимих вищих сил; а іноді падають предмети надзвичайно рідкісні, або корисні, або такі, що своєю формою надихають їх на власну творчість. Можливо, їхня поведінка, коли вони бачать живу людину, стане нам зрозумілішою, якщо уявити собі, як сприйняли б дикуни появу серед них блискучої істоти, що спустилася з неба.

Потрохи Елстед, мабуть, розповів офіцерам "Птармігана" про всі подробиці свого дивного дванадцятигодинного перебування в безодні. Добре відомо також, що він хотів записати все це, але так і не записав. І нам, на жаль, довелося збирати суперечливі уривки його історії, слухаючи розповіді капітана Сіммонса, Вейбріджа, Стівенса, Лінді та інших.

Ми бачимо все це невиразно, мовби клаптями: величезна примарна будівля, навколішки стоять захоплені співом людиноподібні істоти із темними головами хамелеонів, їхній одяг тьмяно світиться... І Елстед —

він знов увімкнув світло, марно намагається пояснити їм, що треба відпустити линву, на якій тримається куля...

Час минав, і Елстед, поглянувши на годинника, з жахом побачив, що кисню йому вистачить тільки на чотири години. Але співи на його честь невблаганно тривали, немовби славлячи наближення його смерті.

Як він звільнився, Елстед і сам не знав. Та, якщо судити із шматка, що теліпався на кулі, линва перетерлась об край вівтаря. Одне слово, куля зненацька хитнулась, і Елстед полетів угору, геть від світу цих істот, так ніби якийсь небожитель в ефірному одінні полинув би крізь нашу земну атмосферу назад до свого рідного ефіру. Куля, мабуть, зникла з їхніх очей, мов бульбашка кисню. І це вознесіння, певно, дуже їх вразило.

Вгору куля мчала ще швидше, ніж спускалася в безодню, коли її тягли за собою свинцеві грузила. Вона дуже розігрілася. Спливала вона ілюмінаторами догори, і Елстед пригадував вир бульбашок, що пінився за шибками. Потім у голові в нього наче закрутилося величезне колесо, м’які стінки почали обертатися, і він знепритомнів. Далі Елстед пам’ятав тільки, як прийшов у себе в каюті до тями й почув лікарів голос.

Ось вам суть незвичайної історії, що її уривками розповів Елстед офіцерам на борту "Птармігана". Він пообіцяв записати все це пізніше. Дослідник думав тільки про те, щоб удосконалити свій апарат, що він і зробив у Ріо.

Залишається лише додати, що 2 лютого 1886 року він удруге спустився в безодню. Про те, що з ним там сталося, ми, очевидно, ніколи не довідаємось. Елстед не повернувся. Цілих два тижні "Птарміган" марно плавав навколо того місця, де він занурився. Потім судно повернулося до Ріо, і Елстедовим друзям сповістили телеграмою про його загибель. Так стоять справи нині. Але я не маю сумніву, що будуть

зроблені нові спроби перевірити цю дивовижну розповідь про невідомі досі міста в океанських глибинах.

© УЕЛЛС Герберт. У безодні: Оповідання. — К.: Веселка, 1988. — 312 с. ("Пригоди. Фантастика").

© ЛОГВИНЕНКО О. П., переклад з англійської, 1988.